

شاخصه‌های ایمان در الگوی فکری، رفتاری حضرت فاطمه (سلام الله علیها)

مجید معارف^۱

چکیده

یکی از مسایل مهم کلامی از نظر فرق و مذاهب اسلامی، شناخت ماهیت ایمان و تعیین شاخصه‌های آن است. طبق کلام شیعی، «ایمان» مفهومی جامع‌تر از اسلام داشته و با دو شاخصه: اعتقاد صحیح و عمل به فرایض دینی همراه با دوری‌گزینی از معاصی‌الاهی هویت‌پیدامی‌کند. وجود مقدس فاطمه‌زهرا (س) الگوی کامل از شخصیت با ایمانی است که با برخورداری از اعتقاد صحیح خصوصاً ولایت‌پذیری مثال‌زدنی، عمل به فرایض دینی و انجام عبادات الهی را در متتهای وسیع انسانی به نمایش می‌گذارد و از این جهت مثل‌اعلی برای مؤمنان به ویژه زنان مسلمان به شمار می‌رود.

کلید واژه‌ها: ایمان، اسلام، ولایت، تعبد، فرایض دینی، اسوه.

طرح مساله

مفهوم ایمان و ارتباط آن با عمل از مسایل مورد اختلاف بین گروه‌های اسلامی در دو قرن نخست اسلام است. در این موضوع خوارج، ایمان را از سنخ باورهای قلبی دانسته

۱- استاد گروه علوم قرآن و حدیث دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران. Maaref@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۱۱/۲۰ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۲/۷

۱۰----- منہاج - سال ہفتم، شماره دوازدهم، بہار و تابستان ۱۳۹۰
و در عین حال معتقد بہ اتحاد کامل آن با عمل بہ ضوابط شرعی بودند، بہ طوری کہ
سہل انگاری در انجام فرایض دینی مساوی با کفر متخلفان شود. (شہرستانی، ۱۰۵/۱ و
۱۰۶؛ اشعری، ۸۷) در مقابل مرجئہ بر این عقیدہ بودند کہ ایمان، ماہیتی جدا از عمل
داشته و کارہای ناپسند انسان ضرری متوجہ ایمان او نخواہد کرد. (شہرستانی، ۱۲۵/۱)
عدہ ای چون معتزلہ نیز قایل بہ حد وسط شدہ و معاصی را مخدوش کنندہ روحیہ
ایمانی تفسیر می کردند. بہ طوری کہ مرتکب بہ آن جز با توبہ بہ مرتبہ ایمان ارتقا پیدا
نکند و عدم توبہ او را بہ کافران ملحق می سازد. (اشعری، ۲۷۰؛ شہرستانی، ۱/ ۵۰) اما
حقیقتاً مفہوم ایمان و شاخصہ های کلی آن چیست؟ ایمان چہ نسبتی با اسلام دارد؟
عمل چہ نقشی در ہویت آن ایفا می کند؟ این ہا سؤالاتی است کہ در بینش شیعہ
پاسخ هایی متفاوت از دیگر گروہ های اسلامی دارد و وجود مبارک حضرت فاطمہ (س)
با منظومہ فکری و سیرہ عملی خود پاسخی بہ سؤالات یاد شدہ است.

۱- شاخصہ های ایمان در روایات اہل بیت (ع)

با تأمل در روایات وارده از اہل بیت (ع) روشن می شود کہ ایمان از دو شاخصہ کلی
بہ شرح زیر برخوردار است:

۱-۱- منظومہ اعتقادی صحیح

در این شاخصہ، مفہوم ایمان با حوزہ معرفتی وجود انسان پیوند برقرار می کند. منظومہ
اعتقادی خود، مراتب گوناگونی از اعتقاد بہ پروردگار متعال، نبوت پیامبر اسلام (ص)،
عقیدہ بہ روز جزا و اعتقاد بہ امامت اہل بیت (ع) را در بر می گیرد.
در پارہ ای از روایات از منظومہ اعتقادی مؤمن با تعبیر «ولایت» و ہمسوئی با آن یاد
شدہ است. منظور از ولایت در این روایات صرفاً روایات اہل بیت (ع) نیست. بلکہ
درک رابطہ طولی ولایت خدا، ولایت پیامبر (ص) و ولایت اہل بیت اوست. (کلینی،
۲۱/۲ در روایت امام صادق (ع)) چنان کہ آیہ «انما ولیکم اللہ و رسولہ و الذین امنوا

شاخصه‌های ایمان در الگوی فکری، رفتاری حضرت فاطمه (سلام الله علیها)-----۱۱
الذین یقیمون الصلاه و یوتون الزکاه و هم راکعون» (المائده، ۵۵) بر آن تاکید دارد. در روایاتی که در باب «دعائم الاسلام» یعنی: «پایه‌های اسلام» وارد شده از نظر صادقین(ع) این پایه‌ها عبارتند از: نماز، زکات و حج، روزه و ولایت. در یکی از این روایات امام باقر(ع) خطاب به زراره ولایت را برترین پایه اسلام دانسته و می‌فرماید: «الولاية افضل لانهما مفتاحهن و الوالی هو الدلیل علیهن» (کلینی، ۱۸/۲)، یعنی: ولایت برترین پایه اسلام است زیرا در حکم کلید، جهت شناخت سایر ارکان بوده و والی کسی است که مسلمین را به حقیقت پایه‌های دیگر رهنمون می‌شود. در ادامه همین حدیث امام باقر(ع) در اهمیت ولایت به عنوان شاخصه ایمان می‌فرماید: «ای زراره، بدان اگر شخصی هر شب برای عبادت به پا خیزد، هر روز را به روزه‌داری سپری کند، همه اموال خود را در راه خدا تصدق نماید، هر ساله به زیارت خانه خدا نایل گردد، اما از شناخت ولایت ولی خدا بی‌بهره ماند تا در نتیجه این شناخت او را دوست داشته و همه کارهای خود را به دلالت او انجام دهد، چنین کسی حقی بر خداوند در کسب ثواب نخواهد داشت و از اهل ایمان شمرده نخواهد شد، مگر اینکه خداوند نیکوکاران این گروه را با فضل خود وارد بهشت سازد». (همانجا، ۱۹/۲)

۲-۱- تعبد به فرایض دینی و اجتناب از معاصی

پس از دستیابی به معرفت صحیح دینی، دومین شاخصه ایمان تقید به فرایض شرعی، انجام تکالیف دینی و دوری گزیدن از معاصی است. بر اساس پاره‌ای از روایات تمایز مفهوم ایمان از اسلام از همین تقید به فرایض و دوری گزیدن از معاصی است. چنان‌که امام صادق(ع) فرمود: «الایمان ان یطاع الله فلا یعصی» (کلینی، ۳۲/۲)، یعنی: ایمان در گرو اطاعت خداوند است به گونه‌ای که عصیان نشود.

چنان‌که اشاره شد در عصری که خوارج، مرجئه، معتزله و حتی غلات شیعه، تلقی‌های گوناگونی از ایمان و نقش عمل در ثبات یا زوال آن داشتند. (تفصیل را نک: معارف، شناخت حدیث، ۲۶۳-۲۷۲) امامان شیعه هرگونه سستی در انجام فرایض الهی و نیز

۱۲-----منهاج - سال هفتم، شماره دوازدهم، بهار و تابستان ۱۳۹۰
آلوده شدن به گناه و معاصی را خلع جامه ایمان از قامت شخصیت انسان اعلام کرده و
شخص را در حین ارتکاب معاصی در مرتبه مسلمانی قرار دادند.
طبق این روایات انسان دائماً نوسانی از مراتب اسلام و ایمان را تجربه می‌کند. به
گونه‌ای که ارتکاب معاصی او را در حوزه مسلمانی، و توبه از گناه؛ و مداومت بر
طاعت الهی او را در جرگه مؤمنان وارد سازد. ابوالصباح کنانی در حدیثی از امام
باقر (ع) روایت می‌کند که فرمود: به امیرمؤمنان گفتند: اگر کسی به یگانگی خداوند
و رسالت محمد (ص) شهادت دهد او مؤمن است؟ آن حضرت فرمود: پس فرایض
خدا کجاست؟

ابوالصباح گوید: هم‌چنین از امام باقر (ع) شنیدم که از قول امام علی (ع) می‌گفت: «اگر
ایمان صرفاً جنبه زبانی داشت هرگز حکم نماز، روزه و نیز امور حلال و حرام نازل
نمی‌گشت» من گفتم: عده‌ای در بین ما معتقدند همین‌که انسان گواهی به یکتایی خدا و
رسالت محمد (ص) دهد او مؤمن است. امام باقر (ع) فرمود: «اگر چنین است پس چرا
حدود الهی بر آنها جاری می‌شود و چرا دست آن‌ها بریده می‌شود؟ در صورتی‌که
خداوند بنده‌ای عزیزتر و گرامی‌تر از مؤمن نیافریده است. چرا که ملائکه خادمان
مؤمنانند، جوار خداوند، بهشت و حورالعین اختصاص به مؤمنان دارد.» سپس فرمود:
«پس چرا انکارکننده فرایض کافر خواهد بود؟». (کلینی، ۳۳/۱)

نیز در حدیث دیگری که ارتباط دو شاخصه اعتقاد و عمل را - به عنوان حقیقت ایمان -
نشان می‌دهد، ابو‌عمر زبیری می‌گوید: از امام صادق (ع) پرسیدم: برترین اعمال نزد
خداوند چیست؟ فرمود: آنچه معیار پذیرش سایر اعمال خواهد بود. عرض کردم: آن
کدام است؟ فرمود: ایمان به خدایی که جز او خدایی نیست، که در بین اعمال بالاترین
درجه، شریف‌ترین منزلت و برترین حظ و بهره را نصیب انسان می‌کند. باز سؤال کردم:
آیا ایمان، اعتقاد توأم با عمل یا اعتقاد بدون عمل است؟ حضرت فرمود: «الایمان عمل
کله و القول بعض ذلک العمل»، یعنی: ایمان همه‌اش عمل است و قول (اقرار و اعتقاد)
خود جزئی از همین عمل است. (همو، ۳۴/۲)

شاخصه‌های ایمان در الگوی فکری، رفتاری حضرت فاطمه (سلام‌الله‌علیها)-----۱۳

۲- فاطمه زهرا (س) تجسم ایمان کامل

بعد از آشنایی با شاخصه‌های ایمان در روایات اهل‌بیت (ع)، باید گفت که بهترین روش برای شناخت ماهیت ایمان، شناخت شخصیت‌هایی است که به طور عملی شاخصه‌های یاد شده را در وجود خود جمع کرده و با عقاید و سیره خود، حقیقت ایمان را به نمایش گذاشته‌اند. زندگی پیشوایان معصوم (ع) در این مسیر، همگی درس-آموز و ایمان‌ساز است و از این جهت تمایزی بر یکدیگر ندارند. اما در این مقاله به طور اجمال الگوی فکری، رفتاری حضرت فاطمه‌زهرا (س) مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲-۱- منظومه اعتقادی حضرت زهرا (ع)

اولین مطلب در شناخت منظومه اعتقادی حضرت زهرا (ع) این‌که او شاگرد مکتب وحی بوده و در خانه‌ای پا به عرصه وجود گذاشت و نشو و نمو کرد که مهبط وحی بود. لذا حضرتش شاهد مستقیم آمد و شد ملائکه و نزول روز به روز آیات قرآن بر پدر بزرگوار خود بود. فاطمه زهرا (س) خود موضوع نزول بسیاری از آیات قرآن قرار گرفت که این آیات، گویای شخصیت ملکوتی آن حضرت در عرصه‌های اعتقاد و عمل به شمار می‌آید. از جمله این آیات، آیه تطهیر است. (الاحزاب، ۳۳) که بر طبق آن، حضرت زهرا (س) از مصادیق اهل بیت (ع) بوده بلکه در کانون آن قرار دارد. (ترمذی، ۳۲۸/۵؛ ابن حنبل، ۲۹۳/۶؛ حاکم نیشابوری، ۳۵۷/۳؛ نیشابوری، ۱۸۸/۴؛ طبری، ۶/۱۲ و مدارک دیگر) بر پایه همین آیه، حضرت زهرا (س) از طهارت قلبی و مقام عصمت برخوردار است (تفصیل استدلال را، نک: طباطبایی، ۳۱۲/۱۶ و نیز معارف، سیمای حضرت زهرا در روایات اهل تسنن، ۴۴) و نیز بر پایه کریمه: «لا یمسّه الا المطهرون» (الواقعه، ۷۸) اهل بیت پاک و معصوم رسول خدا (ص) دانای به حقایق ظاهری و غیبی قرآن بوده‌اند. (طباطبایی، ۱۳۷/۱۹)

علاوه بر آن، طبق نصوص وارده از امام صادق (ع) که: «انما سمّیت فاطمه (ع) محدثه لان الملائکه کانت تهبط من السماء فتنادیها کما تنادی مریم بنت عمران» و نیز «فاطمه بنت

۱۴-----منهاج - سال هفتم، شماره دوازدهم، بهار و تابستان ۱۳۹۰
 رسول الله محدثه و لم تکن بیّه» (صدوق، علل الشرایع، ۲۱۶/۱ و ۲۱۷) حضرت زهرا (س)
 از مصادیق «محدثان» به شمار می‌رود و محدث کسی است که قادر به شنیدن سروش
 غیبی است هر چند که مانند رسول و نبی در بیداری و خواب ملائکه را نبیند. (کلینی،
 ۲۷۱/۱) طبق برخی از روایات از جمله حدیثی از امام صادق (ع): «فاطمه زهرا (س)
 بعد از رحلت پیامبر (ص) هفتادوپنج روز زندگی کرد. در این مدت جبریل به نزد او
 آمده و وی را تعزیت می‌داد. جبریل جهت آرامش حضرت زهرا (س) مقامات پدرش
 را برشمرد و آن حضرت را از وقایعی که در نسل و ذریه‌اش پیش خواهد آمد، باخبر
 می‌ساخت. حضرت علی (ع) همه را ثبت می‌فرمود و بدین سان بود که مصحف
 فاطمه (س) شکل گرفت». (کلینی، ۲۴۰/۱ و ۲۴۱)

با چنین تحلیلی از شخصیت حضرت زهرا (س) روشن می‌شود که معرفت آن حضرت
 از حقایق عالم یا باورها و عقاید اسلامی صرفاً از سنخ معلومات اکتسابی نبوده بلکه آن
 بزرگوار برخوردار از علوم لدنی و افاضه‌ای بوده است. این سنخ از دانش به دلیل
 خطاناپذیری، صاحب خود را در شمار حجج الهی قرار داده و موجب می‌شود که
 قول و فعل آن‌ها در شمار احادیث قابل احتجاج قرار گیرد. حضرت زهرا (س) بدین
 جهت هم خود راویه و محدثه احادیث رسول خدا (ص) بوده (نک: سیوطی، مسند
 الزهرا (س)) و هم گزارش قول و فعل خودشان از مصادیق حدیث اهل بیت (ع) بوده
 و قابل استناد است.

۲-۱-۱- درسی از مکتب فکری حضرت زهرا (س) (در باب توحید و نبوت)

در این جا به جهت آشنایی مختصر با منظومه فکری حضرت زهرا (س) و نیز گرفتن
 درسی از مکتب آن بزرگوار فرازی از خطبه آن بانو را که در مسجد مدینه القا فرمود
 صرفاً درموضوع توحید و نبوت می‌آوریم. شایسته است که این خطبه - که معرف خوبی
 جهت شناخت جهان بینی اسلامی است - موضوع بررسی‌های عمیق‌تر واقع شود.
 حضرت، پس از ذکر مقدمه‌ای در مدح و ثنای پروردگار عالم با تأکید بر نعمت‌های
 بیکرانی که افاضه و انعام فرموده - آن سان که در آداب دعا وارد شده است - فرمود:

شاخصه‌های ایمان در الگوی فکری، رفتاری حضرت فاطمه (سلام‌الله‌علیها)-----۱۵
«گواهی می‌دهم که معبودی جز خداوند نیست. یگانه‌ای که شریک ندارد. این کلامی است که تأویل و نتیجه آن اخلاص است. درک توحید را ویژه دل‌ها قرار داد و آنچه را که عقل بدان پی می‌برد، در اندیشه‌ها ظاهر نمود. خدایی که رؤیتش با دیدگان، وصفش با زبانها و درک کیفیت‌اش با اوهام و خیال‌ها ناممکن است. اشیاء را بی‌آنکه مسبوق به سابقه‌ای باشند، آفرید و آنها را بدون آن‌که از نمونه‌هایی الگو گرفته باشد، ایجاد نمود. همه را به قدرت خود هستی بخشید و به مشیت خود آفرید. بی‌آن‌که به وجود آن‌ها نیازی و به صورت بخشیدن به آن‌ها سودی داشته باشد. مگر آن‌که اثباتی باشد بر حکمتش و اشارتی باشد بر طاعتش و اظهاری برای قدرتش و عبودیتی برای مخلوقاتش و تحکیمی برای دعوتش. آن‌گاه بر طاعت خویش پاداش قرار داد و بر معصیت خویش کیفر مقدر فرمود. جهت دورسازی بندگان از عذابش و سوق دادن آنان به مسیر بهشت‌اش». (طبرسی، الاحتجاج، ۹۸/۱ و ۹۹)

و نیز در شهادت بر نبوت پدر بزرگوارش فرمود: «گواهی می‌دهم که پدرم محمد، بنده و فرستاده خداست. او را پیش از فرستادن به رسالت برگزید و پیش از گزینش بلند مقام ساخت و پیش از مبعوث گرداندن، مصطفی گردانید. آن‌گاه که موجودات در غیب مکنون و پوشیده بودند و در پرده‌های هولناک (عدم) مصون بودند و به نهایت نیستی مقرون. چون خداوند به عاقبت امور آگاه بود و به حوادث روزگار احاطه داشت و به مواقع امور محیط و مسلط بود. خداوند محمد (ص) را برانگیخت (که عاملی باشد) جهت اتمام امرش و عزیمتی باشد جهت امضای حکم‌اش و تنفیذی بر مقدرات حتمی‌اش. آن‌گاه که امت‌ها را در دین‌شان پرتفرقه یافت و آن‌ها را بر آتش معتکف دید، چه پرستشگر بت‌های خود و منکران خدا با وجود شناخت او بودند. پس خداوند به وسیله پدرم محمد (ص) ظلمات آن‌ها را روشن کرد. مبهمات را از دل‌های آنها برداشت، پرده‌های تیرگی را از دیدگان‌شان زدود. پیامبر (ص) جهت هدایت انسان‌ها به پا خواست، آن‌ها را از گمراهی نجات داد و از کوردلی به بصیرت رساند و آنان را به دین قوی هدایت کرد و به صراط مستقیم دعوت فرمود تا وقتی که خداوند او را به سوی خود فراخواند...». (همان، ۹۹/۱)

۱۶-----منهاج - سال هفتم، شماره دوازدهم، بهار و تابستان ۱۳۹۰

۲-۱-۲- هم‌سویی با ولایت در دفاع از حقیقت

درپاره‌ای از روایات، فاطمه زهرا (س) شبیه‌ترین مردم به رسول خدا (ص) وصف شده است. عایشه ضمن سخنی می‌گوید: «احدی از مردم را ندیدم که از جهت کلام و سخن شبیه‌تر از فاطمه زهرا (س) به رسول خدا (ص) باشد. هرگاه بر پیامبر (ص) وارد می‌شد، حضرت به او خوشامد می‌گفت، دستان او را می‌بوسید و او را بر جای خود می‌نشاند و هرگاه رسول خدا (ص) بر فاطمه (س) وارد می‌شد، او به پدرش خوشامد می‌گفت و بردستان او بوسه می‌زد». (مجلسی، ۲۵/۴۳ به نقل از امالی طوسی) این جمله که پیامبر (ص) او را بر جای خود می‌نشاند، رمزی بر اتحاد نفسانی و هم‌سویی کامل حضرت زهرا (س) با پیامبر (ص) دربردارد. ضمناً مراد از شباهت حضرت زهرا (س) با پیامبر (ص)، شباهت در صفات ظاهری مانند شکل و قیافه نبود. بلکه این شباهت، اشتراک در صفات انسانی و خصوصیات معنوی مانند: عصمت، ترس از خدا، شوق عبادت، مسئولیت‌پذیری و دفاع از حقیقت است. از شاخصه‌های مهم ایمانی حضرت زهرا (س) در این حوزه، تبعیت کامل آن بزرگوار از مقام ولایت و مجاهدت‌های او در دفاع از حقیقت در دوران زندگانی است که مصادیق متعددی در حیات پیامبر (ص) و مصادیقی پس از رحلت آن بزرگوار دارد. در این جا به ذکر شواهد محدودی آن‌هم در حدی که معرف عقاید حضرت زهرا (س) باشد، بسنده می‌شود.

۲-۱-۲- ادب حضرت زهرا (س) در محضر پیامبر (ص): قاضی ابومحمد الکرخی در کتاب خود به نقل از امام صادق (ع) آورده است که آن حضرت حدیثی از فاطمه زهرا (س) به این شرح بازگو نموده که چون آیه: «لا تجعلوا دعاء الرسول بینکم کدعاء بعضکم بعضاً» (النور، ۶۳) یعنی: صدا کردن پیامبر (ص) را در میان خود مانند صدا کردن یکدیگر قرار ندهید. نازل گردید، من از این که رسول خدا (ص) را با عنوان پدر خطاب کنم، واهمه پیدا کردم. لذا از آن به بعد آن حضرت را با عنوان «رسول خدا» مورد خطاب قرار دادم. رسول خدا (ص) چند مرتبه از من اعراض کرد و توجهی نشان نداد تا این که فرمود: ای فاطمه! این آیه درباره تو و اهل و نسل تو نازل نشده است. تو از منی و من از تو. این آیه درباره جفاکاران و افراد خشن قریش نازل شده، همان افراد

شاخصه‌های ایمان در الگوی فکری، رفتاری حضرت فاطمه (سلام الله علیها)----- ۱۷
متکبر و مغرور. تو مرا با همان عنوان پدر صدا بزنی که مایه زنده شدن دل من و رضایت
پروردگار است. (مجلسی، ۳۳/۴۳ به نقل از مناقب ابن شهر آشوب، ابن المغازلی، ۴۲۶ و
۴۲۷) ضمناً در حدیث پیش گفته از قول عایشه (خوشامدگویی‌های حضرت زهرا (س))
نسبت به پدر و بوسه زدن بر دست‌های او، جلوه دیگری از ادب و اخلاص بانوی
مکرم اسلام نسبت به ساحت پیامبر (ص) از نظر گذشت.

۲-۲-۱-۲- حمایت از پدر در مقابل مشرکان قریش: پس از وفات حضرت خدیجه،
فاطمه زهرا (س) که دختر خردسالی بیش نبود حمایت از پدر بزرگوار را برعهده گرفت
و در این مسیر چنان استقامت نمود که مفتخر به دریافت کنیه «ام ابیها» گردید. (ابن
المغازلی، ۴۰۶؛ مکی، ۲۳) حضرت در شناخت توطئه‌های دشمن و خشی کردن آن تلاش
فراوان به خرج داد، از جمله خود می گوید: «در نوبتی مشرکان قریش در حجر اسماعیل
گرد آمده و با هم قرار گذاشتند که با آمدن محمد (ص) هر کدام ضربه‌ای به او وارد
ساخته و حضرت را از بین ببرند. حضرت فاطمه (س) از ماجرا خبردار شد و وارد بر پدر
گردید و عرض کرد: ای پدر! مشرکان قریش علیه شما جمع شده‌اند. رسول خدا (ص)
فرمود: دخترم! تو در خانه باش، سپس خارج شد و به مسجد الحرام رفت. مشرکان با
دیدن پیامبر (ص) سرهای خود را به زیرافکندند. رسول خدا (ص) مشت‌ریگ به سوی
آنان پرتاب کرد و فرمود: رویتان سیاه باد. راوی می گوید: به احدی از مشرکان از آن ریگ
چیزی اصابت نکرد مگر آن که در جنگ بدر هلاک گردید». (حاکم نیشابوری، ۳۶۷/۳)
حضرت زهرا (س) به این ترتیب در سال‌های اقامت پیامبر در مکه همراه با پدر بوده و
در سختی‌های این دوران مانند زندگی در شعب ابی طالب و جز آن سهیم گردید. (لجنة
التحقیق، اعلام الهدایه، ۶۶) تا آن‌که رسول خدا (ص) تصمیم به هجرت گرفت. فاطمه
زهرا (س) نیز به فاصله کوتاهی بعد از هجرت پیامبر (ص) به مدینه، در سن ۸ سالگی
در شمار مهاجران قرار گرفت و با همراهی حضرت علی (ع) مکه را به قصد مدینه ترک
نمود. (یعقوبی، ۴۱؛ حسنی، ۲۶۰ به نقل از سیره الحلبیه)

۲-۲-۱-۳- شرکت در جنگ‌ها و تیمار مجروحان: از شرکت حضرت زهرا (س) در
برخی از جنگ‌های صدر اسلام گزارش‌هایی رسیده است. از جمله حضور حضرت‌اش

۱۸----- منہاج - سال ہفتم، شماره دوازدهم، بہار و تابستان ۱۳۹۰
 در جنگ احد و تیمارداری مجروحان. بہ گزارش ابن سعد، حضرت فاطمہ (س) چون زخم و جراحت را بر چہرہ پدر مشاہدہ نمود بہ اتفاق علی (ع) بہ درمان پیامبر (ص) مشغول گردید. بہ این صورت کہ علی (ع) آب ریختہ و فاطمہ (س) بر زخم پدر مرہم می نہاد. اما خونریزی سر پیامبر (ص) بند نمی آمد. تا آن کہ فاطمہ (س) قطعہ ای حصیر آتش زدہ، خاکستر آن را در محل زخم قرارداد. در این وقت بود کہ خونریزی پیامبر (ص) متوقف شد. حضرت در همان حال دشمنان پیامبر (ص) را نفرین کردہ و می گفت: «غضب خدا بر کسی کہ چہرہ پیامبر (ص) را خونین کرد، مضاعف باد». (نک: ابن سعد، ۳۷/۲ و نیز طبرسی، اعلام الوری، ۱۷۹/۱ بہ نقل از کتاب ابان بن عثمان)

۲-۱-۲-۴- ہمراہی با پیامبر (ص) در روز مباحلہ: جریان مباحلہ از حوادث مشہور تاریخ اسلام است کہ بہ موجب آن پیامبر (ص) با اہل بیت خود جہت مباحلہ در برابر مسیحیان نجران قرار گرفت. فرمان مباحلہ، طبق آیہ ۶۲ از سورہ آل عمران خطاب بہ رسول خدا صادر شد و پیامبر (ص) در اجرای این فرمان، حسن و حسین را بہ عنوان پسران، فاطمہ زہرا (س) را بہ عنوان مصدقہ از زنان و حضرت علی (ع) را بہ عنوان نفس خود بہ محل مباحلہ آورد. (تفصیل ماجرا را نک: فخر رازی، ۹۸/۸؛ زمخشری، ۱۹۳/۱؛ بیضاوی، ۱۶۳/؛ شوکانی، ۳۴۷/۱؛ معارف، مباحثی از تاریخ و علوم قرآنی، ۳۲۴-۳۲۵؛ طبرسی، ۷۶۲/۱؛ ابن کثیر دمشقی، ۳۷۹/۱) ہر چند مسیحیان با مشاہدہ این چہرہ های نورانی، از مباحلہ صرف نظر کردہ و راضی بہ پرداخت جزیہ شدند (ہمان جاہا) لکن در موضوع مباحلہ دو شأن جہت فاطمہ زہرا (س) بہ اثبات رسید. نخست آن کہ آن حضرت گواہ حقانیت پیامبر اسلام (ص) قرار گرفتہ و با مقام رسالت ہمراہی نمود. دیگر آن کہ در صورت انجام مباحلہ حضرت زہرا (س) بہ ہمراہ پدر، ہمسر و دو فرزند خود از مصدقہ اشخاص مستجاب الدعویہ قرار می گرفت کہ این خود مقام بزرگی جہت ظہور ایمان کامل در شخصیت آن حضرت می باشد.

۲-۱-۲-۵- مجاہدت های حضرت زہرا (س) پس از پیامبر (ص): فصل مشبعی از مجاہدت های حضرت زہرا (س) بہ عملکرد سیاسی، اجتماعی آن حضرت پس از

شاخصه‌های ایمان در الگوی فکری، رفتاری حضرت فاطمه (سلام‌الله‌علیها)-----۱۹
رحلت پیامبر (ص) اختصاص دارد که بررسی آن‌ها مجال وسیعی را می‌طلبد اما رئوس
این مجاهدت‌ها به اجمال عبارتند از:

الف- سخنرانی در مسجد مدینه (ایراد خطبه فدکیه) در دفاع از حق شخصی خود، طرح
امامت علی (ع)، توییح عناصر سست پیمان و استیضاح غاصبان خلافت. (طبرسی
الاحتجاج، ۹۸-۱۰۰)

ب- ملاقات با زنان انصار و به یاد آوردن روایات و اقدامات پیامبر (ص) در موضوع
امامت حضرت علی (ع). (بیومی مهران، ۱۳۵)

ج- مرکزیت خانه حضرت زهرا (ع) جهت مبارزه با انحرافات سیاسی صدر اسلام و
صدمه دیدن ایشان در مسیر همین مبارزات. (ابن قتیبه دینوری، ۲۹-۳۰؛ ابن ابی
الحدید، ۲۱/۲)

د- روی گردانی از غاصبان خلافت، قطع ملاقات با آنان و اعلام عدم رضایت از
عمل کرد آن‌ها با یادآوردی این حدیث پیامبر (ص) که: «ان الله یغضب لغضب فاطمه و
یرضی لرضها». (ابن المغازلی، ۴۱۶ و نیز نک: اعلام الهدایه ۱۸۲ به نقل از الامامه و
السیاسه؛ بخاری، ۲۵۲/۵؛ سیوطی، ۸۶)

ه- عدم اجازه به شرکت غاصبان خلافت در تشییع جنازه و نمازگزاردن بر ایشان و
وصیت به دفن شبانه. (مجلسی، ۱۹۱/۴۳ به نقل از روضه الواعظین و الکافی، ابن ابی
الحدید، ۲۸۰/۱۶)

در پایان این بخش ذکر دو نکته ضروری است:

۱- به شهادت قراین تاریخی، حضرت زهرا (س) به فاصله کوتاهی بعد از رحلت
پیامبر (ص) چشم از جهان فروبست. این مدت را در روایات مختلف: ۷۵ روز، ۹۰ روز
تا شش ماه نوشته‌اند. (نک: اعلام الهدایه، ۱۹۱-۱۹۲) که در مجموع، ایامی بسیار کوتاه
جهت مرگ بانویی جوان بوده است. وفات سریع الوقوع حضرت زهرا (س) پس از
مرگ پدر، بدون شک با حوادث سیاسی آن‌زمان و خصوصاً مصائب وارده بر آن
حضرت در ارتباط بوده و در واقع بانوی برگزیده اسلام، «شهیده» بوده است. (اعلام
الهدایه، ۱۷۴ و ۱۹۱) و نمی‌توان علت وفات قریب الوقوع حضرت زهرا (س) را صرفاً

۲۰-----منهاج - سال هفتم، شماره دوازدهم، بهار و تابستان ۱۳۹۰
تألمات روحی ناشی از وفات پیامبر (ص) عنوان کرد زیرا حضرت زهرا (س) در جای
خود اسوه صبر و خویشتن‌داری نیز بوده است.

۲- این موضوع که قبر حضرت زهرا (س) مخفی مانده است، خود علامتی بر
مجاهدت‌های آن حضرت و زیر سؤال بردن عمل‌کرد غاضبان خلافت و حق ایشان
(فدک) دارد و به نظر می‌رسد که مخفی بودن قبر حضرت زهرا (س) خود از همان
وصیت تاریخی ایشان در دفن شبانه، مایه گرفته است.

۲-۲- بررسی سیره عبادی حضرت زهرا (س)

گفته شد که یکی از شاخصه‌های ایمان، ظهور سیره عبادی و اجتناب از معاصی، در
شخصیت مؤمن است. نیز عبادت از مؤثرترین طرق جهت نیل به کمالات انسانی و
مقامات معنوی است که هیچ‌کس حتی رسول خدا (ص) از آن بی‌نیاز نیست. چنان‌که
خدای منان خطاب به پیامبر خود می‌فرماید: «و من اللیل فتهجد به نافله لک عسی ان
یبعثک ربک مقاما محمودا» (الاسراء، ۷۹)، یعنی: و پاسی از شب را (از خواب برخیز)
و به تهجد (نماز و قرآن خواندن) پرداز. این یک وظیفه اضافی برای توست، امید است
که پروردگارت تو را به مقامی پسندیده برانگیزد. رسول خدا (ص) نیز شبها ساعتی
متمادی به راز و نیاز با پروردگار خود به سر می‌برد. (المزمل، ۱-۵ و ۲۰)

حضرت فاطمه (س) به عنوان دست‌پرورده پیامبر (ص) از شوقی بی‌مثال جهت عبادت
پروردگار عالم برخوردار بود. بر این مطلب شواهد متعددی وجود دارد. از جمله آن‌که
رسول خدا می‌فرماید: «ان ابنتی فاطمه ملائکه قلبها وجوارحها ایمانا الی مشاشها تفرغت لطاعه
الله» (مجلسی، ۴۶/۴۳ به نقل از مناقب ابن شهر آشوب)، یعنی: دخترم فاطمه را خداوند
قلب، جوارح و عمق وجودش را از ایمان پر ساخته و وجود او مستغرق در طاعت خداوند
است. در روایتی دیگر رسول خدا (ص) در وصف عبادت حضرت زهرا (س) فرمود:
«چون فاطمه در محراب خود به عبادت برمی‌خیزد نور او جهت ملائکه آسمان‌ها پرتو
افکن می‌شود همانند پرتوافکنی نورستارگان جهت اهل زمین». (صدوق، امالی، ۱۷/۲۴)

شاخصه‌های ایمان در الگوی فکری، رفتاری حضرت فاطمه (سلام الله علیها)----- ۲۱

فرزندش امام حسن (ع) صحنه عبادت مادر را خصوصاً در شب‌های جمعه به این صورت گزارش می‌کند که: «مادرم را مشاهده کردم که در شب جمعه خود به عبادت قیام نمود مرتب در حال رکوع و سجود بود تا آن که روشنایی صبح سرزد. می‌شنیدم که مؤمنین و مؤمنات را دعا می‌کرد، آن‌ها را با نام صدا زده و برایشان دعا می‌کرد و در حق خود دعا نمی‌کرد. گفتم: ای مادر! چرا جهت خود دعانمی‌کنی آن‌طور که برای دیگران دعای کنی؟ فرمود: پسر اول همسایه سپس اهل خانه». (مجلسی، ۸۲-۸۱/۴۳ به نقل از علل الشرایع) نکته دیگر در سیره عبادی حضرت زهرا (س) این‌که، آن بزرگوار ساعات پایانی روز جمعه را به دعا کردن اختصاص می‌داد و در ماه‌های رمضان نیز به شب زنده داری دهه آخر- چونان رسول خدا (ص) - مداومت داشت و همه ساکنان خانه را به احیای لیالی قدر ترغیب می‌نمود، آن‌گاه خود نیز به دعا و عبادت مشغول می‌گشت. (مجلسی، اعلام الهدایه، ۴۲) حسن بصری می‌گوید: «در بین امت اسلام عبادتگری چون فاطمه زهرا (س) ظاهر نشده او چنان بر اقامه نماز مداومت نمود که پاهایش متورم شد». (مجلسی، ۷۶/۴۳ و ۸۴)

طبق روایاتی رسول خدا (ص) دستورالعمل‌هایی جهت فاطمه زهرا (س) صادر نمود که با اجرای آن‌ها روحیه عبادی آن حضرت تازه و پرنشاط باقی بماند. یکی از آن موارد اعطای تسبیح معروف است. در اهمیت این تسبیح همان بس که امام باقر (ع) فرمود: «ما عبدالله بشی من التمجید افضل من تسبیح فاطمه (ع) و لو کان شی افضل منه لنحله رسول الله فاطمه». (مجلسی، ۶۴/۴۳؛ حر عاملی، ۱۰۲۴/۲ هر دو به نقل از الکافی)، یعنی: خداوند از جهت تمجید به چیزی چون تسبیح فاطمه (س) مورد عبادت قرار نگرفته، و اگر ذکر دیگری برتر از تسبیح حضرت فاطمه (ع) بود، رسول خدا (ص) آن را به فاطمه (س) هدیه می‌کرد.

در روایت دیگر امام صادق (ع) تسبیح حضرت زهرا (س) را از مصادیق ذکر کثیر اعلام فرمود (حر عاملی، ۱۰۲۲/۲ به نقل از الکافی) که خداوند در آیه: «اذکرو الله ذکراً کثیراً» (الاحزاب، ۴۱) آن‌را از مومنان خواسته است.

۲۲----- منہاج - سال ہفتم، شماره دوازدهم، بہار و تابستان ۱۳۹۰
دستور العمل عبادی دیگر پیامبر (ص) جہت حضرت زہرا (س)، آموزش اذکار قبل
از خواب بہ ایشان بود. حضرت خود نقل می کند کہ: «رسول خدا (ص) بر من وارد
شد وقتی کہ من جہت استراحت بستر پهن کردہ بودم. پیامبر (ص) فرمود: ای فاطمہ!
(سعی کن) نحوابی جز آن کہ چہار کار انجام دہی. قرآن را ختم کنی، انبیاء را شفیع
خود سازی، مؤمنان را از خود راضی کنی و حج و عمرہ گذارده باشی. پیامبر (ص)
این را گفت و سپس خود بہ نماز و مناجات مشغول گردید. من صبر کردم تا نماز
رسول خدا (ص) بہ پایان رسید، آن گاہ گفتم: ای رسول خدا (ص) مرا بہ چہار چیز امر
فرمودی کہ انجام آن در ہر شرایطی میسر نیست. حضرت تبسمی کردہ فرمود: «ہر گاہ
سہ مرتبہ سورہ قل ہو اللہ احد بخوانی مانند آن است کہ قرآن را ختم کردہ باشی.
چون بر من و پیامبران قبل از من صلوات نثار کنی، ما در روز قیامت شفیعان تو
خواہیم بود. آن گاہ کہ برای مؤمنان طلب مغفرت کنی، آنان از تو راضی خواہند گشت
و چون بہ ذکر سبحان اللہ و الحمد للہ و لا الہ الا اللہ و اللہ اکبر مداومت ورزی، مثل آن
است کہ حج و عمرہ گذارده باشی.» (لجنہ التحقیق، اعلام الہدایہ، ۲۱۳ بہ نقل از
خلاصہ الاذکار)

۲-۲-۱- مصادیقی از عبادت حضرت زہرا (س)

از فراز خطبہ حضرت کہ می فرماید: «خداوند ایمان را مایہ تطہیر شما از شرک قرار داد
و نماز را وسیلہ دوری شما از کبر و روزہ را جہت تثبیت اخلاص و حج را مایہ
استحکام دین و عدالت را سبب پیوستگی دلہا و اطاعت از ما را مایہ انتظام ملت و
امامت را مایہ ایمنی از تفرقہ و جہاد را مایہ عزت اسلام و صبر را عامل کمک در نیل
ثواب، و امر بہ معروف و نہی از منکر را وسیلہ ای برای اصلاح عامہ و نیکی بہ والدین
را مانع از نزول خشم الہی و صلہ رحم را عامل طول عمر و افزایش نعمت و قصاص
را ضامن حفظ نفوس و وفا بہ نذر را وسیلہ ای جہت دستیابی بہ آمرزش و...» (طبرسی،
الاحتجاج، ۱/۹۹) بر می آید کہ آن حضرت در مسیر عبادت پروردگار بہ مصادیق کامل
آن اشراف داشتہ و جہت ہر عبادتی بہ فلسفہ ای قایل بودہ و انجام آن عبادت را عامل

شاخصه‌های ایمان در الگوی فکری، رفتاری حضرت فاطمه (سلام‌الله‌علیها)-----۲۳
نیل به کمالات معنوی می‌دانست. قهری است که آن بزرگوار عامل به تمام عباداتی بود
که از لزوم انجام آن سخن گفته است. بنا براین در سیره عبادی حضرت زهرا (س)
انجام برخی از عبادات تبلور بیشتری دارد که از جمله آن‌ها می‌توان به گذشت در راه
خدا و انفاق مداوم اشاره کرد.

۲-۲-۲- گذشت و انفاق در سیره عبادی حضرت زهرا (س)

بر اساس منطوق آیات سوره دهر (۵- ۲۲) حضرت فاطمه (س) از مصادیق ابرار است.
ابرازی که به نذرهای خود وفا می‌کنند. (در این آیات مراد از نذر، انجام سه روز روزه
بود که حضرت علی (ع) و حضرت فاطمه (س) جهت شفای حسنین به راهنمایی
پیامبر نذر کرده بودند (نک: زمخشری، ۴/۶۷۰) و در مسیر ایفای نذر- که انجام سه روز
روزه بود - افطاری خود را کریمانه به مسکین، یتیم و اسیر ایثار می‌نمایند و در این کار
جز رضای خداوند قصد و نیتی ندارند. (تفصیل ماجرا نک: زمخشری، ۴/۶۷۰؛ خازن،
۴/۳۷۸؛ نیشابوری، ۶/۴۱۲؛ فرآء بغوی، ۴/۴۲۸؛ نسفی، ۴/۶۶۶؛ فخر رازی، ۳۰/۲۴۴؛
شوکانی، ۵/۳۴۹؛ حاکم حسکانی، ۲/۲۲۹-۳۱۰؛ در روایات گوناگون)

انفاق‌گری حضرت زهرا (س) نیز ریشه در تربیت خاص آن حضرت توسط پیامبر (ص)
دارد. در این زمینه شواهد متعددی وجود دارد. از جمله محمدبن قیس گوید:
«چون رسول‌خدا (ص) از سفر باز می‌گشت نخستین کسی را که ملاقات می‌کرد حضرت
زهرا (س) بود و مدتی طولانی نزد او اقامت می‌کرد. در یکی از سفرها رسول‌خدا (ص)
پس از مراجعت بر حضرت زهرا (س) وارد شده و مشاهده کرد که آن حضرت دستبند،
گردنبند و گوشواره‌ای به خود آویخته و پرده‌ای نیز بر باب منزل نصب کرده است.
پیامبر (ص) بعد از لحظه‌ای در حالی که ناراحتی از سیمای ایشان هویدا بود، از منزل
فاطمه (س) خارج گردید. حضرت فاطمه (س) که متوجه ناراحتی پدر شده بود و
علت ناراحتی را حدس زده بود، زینت آلات خود و پرده را برگرفته و نزد رسول‌خدا
فرستاد و به قاصد گفت: به پیامبر (ص) بگو که دخترت سلام رساند. عرض می‌کند که
این‌ها را در راه خدا انفاق کن. قاصد گوید: رسول‌خدا (ص) با مشاهده این صحنه سه

۲۴----- منہاج - سال ہفتم، شماره دوازدهم، بہار و تابستان ۱۳۹۰
بار فرمود: «پدرش فدایش گردد. دنیا متعلق بہ محمد و آل محمد نیست...». (مجلسی،
۲۰/۴۳ بہ نقل از امالی صدوق با اندکی تلخیص)

ذکر این مطلب ضروری است کہ استفادہ از وسایل زینتی جہت بانوان یا تزئین خانہ با
پردہ و امثال آن فی نفسہ اشکالی ندارد و قرآن نیز در آیہ ۳۱ سورہ اعراف استفادہ از
روزی‌های پاک و زینت‌های دنیا را برای مؤمنان مجاز دانستہ است. اما اعمال این سیرہ
تربیتی از ناحیہ پیامبر (ص) نسبت بہ حضرت زہرا (س) جہت قطع ہرگونہ وابستگی
آن حضرت بہ دنیا و تعلقات مادی بود. حضرت فاطمہ زہرا (س) از این جہت دارای
شخصیتی همانند حضرت علی (ع) بودہ‌اند کہ سیرہ معیشتی ویژه‌ای داشتہ و بہ کمترین
حد از مواہب زندگانی قناعت ورزید و در همان حال خطاب بہ عثمان بن حنیف
فرمود: «آگاہ باش! امام شما از دنیای شما بہ دو جامہ فرسودہ و دو قرص نان رضایت
دادہ است. بدانید کہ شما توانایی چنین کاری را ندارید. اما با پرهیزگاری و تلاش
فراوان و پاکدامنی و راستی مرا یاری دهید». (سیدرضی، نامہ ۴۵)

اسماء بنت عمیس بہ امام چہارم گوید: نزد جدہ‌تان حضرت فاطمہ (س) بودم کہ
رسول خدا (ص) بر او وارد شد و در گردن او گردنبندی از طلا - کہ علی (ع) از
اندوختہ فیئ برای او تہیہ کردہ بود - مشاہدہ کرد. پیامبر (ص) بہ دختر خویش فرمود:
«این موضوع کہ مردم بگویند فاطمہ دختر محمد است تو را مغرور نسازد در حالی کہ
لباس جباران بر تن کردہ ای.» حضرت بلافاصلہ گردن‌بند را از خود جدا ساختہ، آن را
فروخت و با پول آن بردہ‌ای خرید و آزاد ساخت. رسول خدا (ص) از این کار فاطمہ
مسرور گشت. (مجلسی، ۲۷/۴۳ بہ نقل از صحیفہ الرضا علیہ السلام)

بہ ہر حال نتیجہ تربیت عملی پیامبر (ص) آن بود کہ وقتی رسول خدا (ص) مزرعہ
فدک را بہ حضرت زہرا (س) بخشید بدون آن کہ تغییری در روحيہ آن بزرگوار
پدید آید، بہ اتفاق عواید سالانہ آن در راہ خدا مبادرت ورزید و چیزی از آن را برای
حیات شخصی خود و فرزندانش برنداشت. طبق برخی از تحقیقات «درآمد فدک
سالانہ بالغ بر ۲۴ ہزار درہم یا ۲۰ الی ۱۲۰ ہزار سکہ بودہ است کہ حضرت ہر سالہ
بہ اندازہ قوت خانوادہ خود از آن برداشتہ و بقیہ را بین فقراء تقسیم می‌کرد».

شاخصه‌های ایمان در الگوی فکری، رفتاری حضرت فاطمه (سلام‌الله‌علیها)-----۲۵
(شیرخدایی، ۱۴ با استفاده از قمی؛ سفینه البحار، مجلسی؛ بحارالانوار، صمدی؛ معجم
البلدان و...)

از نتایج انفاق حضرت زهرا (س) آن‌که مراتب ایمانی آن حضرت افزایش یافت و بعد
معنوی شخصیت او تکامل پیدا کرد به گونه‌ای که گرچه به ظاهر، دست آن بانو از
مواهب دنیوی کوتاه و خالی ماند و گه‌گاه خود و فرزندانش گرسنگی را هم تحمل
می‌کردند، (ابن شاهین، ۶۴؛ مجلسی، ۲۷/۴۳ به نقل از الخرائج و الجرائح راوندی) اما
در عوض آن بزرگوار نیز همانند حضرت مریم مشمول رزق آسمانی قرار گرفت و
مرزوق به پذیرایی مستقیم الهی گشت.

در این خصوص روایات متعددی در دست است. (از جمله نک: مجلسی، ۲۹/۴۳؛ ابن
شاهین، ۶۶-۶۸) یک نمونه آنرا زمخشری به مناسبت تفسیر آیات مربوط به سرگذشت
حضرت مریم (س) نقل کرده است. این حدیث نشان می‌دهد که برای حضرت
فاطمه (س) نیز طعام آسمانی نازل می‌شد و یک‌بار که رسول خدا(ص) از دختر خود
سؤال کرد که این طعام از کجا رسیده است؟ آن حضرت عرض کرد که: «هو من عندالله
ان الله يرزق من يشاء بغير حساب» (اشاره به آیه ۳۷ سوره آل عمران) لذا در نوبتی
پیامبر (ص) بدین شکل خدا را سپاس گفت که: «الحمد لله الذي جعلك شبيهة سيدة نساء
بنی اسرائیل»، یعنی: سپاس خدایی را که تو را همانند بانوی برگزیده بنی اسرائیل قرار
داد. (زمخشری، ۳۵۹/۱)

۲-۳- پاکدامنی و عفاف در شخصیت اخلاقی حضرت زهرا (س)

یکی از شاخصه‌های ایمان در شخصیت حضرت زهرا (س) - که خصوصاً برای بانوان
درس آموز است - به موضوع عفاف و پاکدامنی آن‌حضرت ارتباط دارد. عفاف یعنی
پارسایی و پاکدامنی و حفظ خود از هرگونه لغزش و آلودگی. حضرت فاطمه (س)
طبق آیه کریمه: «انما يريد الله ليزهد عنكم الرجز اهل البيت و يطهرکم تطهیراً»
(الاحزاب، ۳۳) به زینت عصمت آراسته بود. (نک: طباطبایی، ۳۱۲/۱۶ و نیز همین

۲۶----- منہاج - سال ہفتم، شماره دوازدهم، بہار و تابستان ۱۳۹۰

مقاله: منظومہ اعتقادی حضرت زہرا (س) کہ متضمن پاکی مطلق او از ہرگونہ رجس و آلودگی است. علاوہ بر آن در بسیاری از روایات حضرت فاطمہ (س) از جہت پاکی و عفاف با حضرت مریم مقایسہ شدہ است و پاکی حضرت مریم در آیاتی مانند: «یا مریم ان اللہ اصطفیک و طہرک...» (آل عمران، ۴۲) و «مریم بنت عمران التی احصنت فرجہا...» (التحریم، ۱۲) مورد گواہی پروردگار عالم قرار گرفتہ است. بہ ہمین ترتیب عبد اللہ بن مسعود از رسول خدا (ص) نقل می کند کہ فرمود: «ان فاطمہ احصنت فرجہا فحرم اللہ ذریتہا علی النار». (حاکم نیشابوری، ۳/۳۶۳؛ ابن المغازلی، ۴۱۸)، یعنی: فاطمہ، دامن خود را از ہرگونہ آلودگی حفظ کرد و خداوند نیز ذریئہ او را بر آتش حرام ساخت. (و از آتش حفظ کرد.) در رابطہ با پاکدامنی حضرت زہرا (س) روایاتی وارد شدہ است از جملہ آن کہ: مجلسی بہ نقل از نوادر راوندی با سند خود از حضرت علی (ع) نقل می کند کہ: روزی شخصی نابینا جہت ورود بہ حضرت زہرا (س) اجازہ طلبید. حضرت در حجاب شدہ و اجازہ فرمود. پیامبر (ص) از حضرت زہرا (س) پرسید: چرا در حجاب شدی با آن کہ او تو را نمی بیند؟ حضرت عرض کرد: اگر او مرا نمی بیند من کہ او را می بینم. او ضمناً قادر بہ استشمام بو است. در این جا پیامبر (ص) فرمود: «گواہی می دہم کہ تو پارہ تن منی». (مجلسی، ۴۳/۹۱؛ ابن المغازلی، ۴۴۶)

در حدیث دیگری امام صادق (ع) بہ نقل از پدران خود از حضرت علی (ع) نقل کردہ کہ روزی رسول خدا (ص) نظر اصحاب خود را درباره وضعیت زن جو یا گردید. گفتند: زن بہ منزلت عورت و ناموس ما است. رسول خدا (ص) سؤال دیگری کرد کہ: در چہ حالتی زن نزدیک ترین فاصلہ را بہ درگاہ خدا خواهد داشت؟ ما بر این سؤال پیامبر (ص) پاسخی نداشتیم. چون حضرت فاطمہ (س) در جریان این سؤال قرار گرفت بہ علی (ع) عرض کرد: نزد پیامبر (ص) برو و بہ او خبر بدہ کہ: نزدیک ترین حالت زن بہ پروردگار خود، زمانی است کہ در کنج خانہ اش مستقر شود. رسول خدا (ص) با شنیدن این پاسخ فرمود: «حقاً کہ فاطمہ، پارہ تن من است.» (ابن المغازلی، ۴۴۷؛ مجلسی، ۴۳/۹۱ بہ نقل از راوندی)

شاخصه‌های ایمان در الگوی فکری، رفتاری حضرت فاطمه (سلام الله علیها)-----۲۷
از روایات اخیر نباید تصور شود که تفکر اسلام نشان‌دهنده زن در گوشه‌خانه و قطع ارتباط او با جامعه است. چه با توجه به سیره عملی حضرت زهرا (س) - که فراهایی از آن در همین مقاله از نظر گذشت - و نیز سیره دختر گرامی اش حضرت زینب (س) که حضور اجتماعی قوی در صحنه عاشورا و حوادث پس از آن داشت، روشن می‌شود که مراد از روایات پیش گفته اجتناب زن از حضور زاید در جامعه و اختلاط غیر ضرور با عوامل نامحرم است که به هر جهت صدمه زننده به شخصیت ایمانی زن خواهد بود.

نتایج مقاله

- ۱- در آموزه‌های اسلامی که برخاسته از روایات معصومان (ع) است، ایمان دو شاخصه کلی دارد: داشتن منظومه اعتقادی صحیح با همسویی ولایت اهل بیت (ع)، تعبد به فرایض دینی و دوری گزیدن از معاصی الهی.
- ۲- فاطمه زهرا (س)، شاگرد مکتب وحی، محدث و محدث و صاحب حدیث شرعی است که بیانات و خطب باقی مانده ایشان بیانگر دیدگاه اعتقادی صحیح او از اسلام است.
- ۳- حضرت فاطمه (س) در چهارچوب عمل به ضوابط شرعی، الگوی عملی انجام همه عبادات اسلامی است. در عین حال مداومت بر نماز، سخاوتمندی در مقام انفاق، ایثار و ترجیح دیگران بر خود و جهاد فکری و عملی در مقابله با ظلم و باطل از مهمترین عبادات در سراسر دوران حیات ایشان است.

کتابشناسی

- ۱- قرآن کریم.
- ۲- ابن ابی الحدید، عزالدین، شرح نهج البلاغه، تحقیق محمدابوالفضل ابراهیم، بیروت، دار احیاء الکتب العربیه، ۱۳۷۸هـ.ق.
- ۳- ابن المغزلی، ابوالحسن علی بن محمد جلابی، مناقب اهل البیت، المجمع العالمی للتقریب بین المذاهب، ۱۴۲۷هـ.ق.

- ۲۸- ----- منہاج - سال ہفتم، شماره دوازدهم، بہار و تابستان ۱۳۹۰
- ۴- ابن کثیر دمشقی، اسماعیل، تفسیر القرآن العظیم، بیروت، دارالمعرفہ، ۱۴۰۹ھ-ق.
- ۵- ابن حنبل، احمد، المسند، بیروت، بیت الافکار الدولیہ، ۲۰۰۵م.
- ۶- ابن سعد، محمد، الطبقات الکبری، بیروت، دارالکتب العلمیہ، ۱۴۱۷ھ-ق.
- ۷- ابن شاہین، ابو حفص عمر بن احمد، فضائل فاطمہ الزہراء، بیروت، دارالکتب اسلامی، ۱۴۱۲ھ-ق.
- ۸- اشعری، ابوالحسن علی بن اسماعیل، مقالات الاسلامیین و ... بہ تصحیح ہلموت ریتر، ناشر قرانزشتاینر بقیسبادن، بقیسان، چاپ سوم، ۱۴۰۰ھ-ق.
- ۹- ابن قتیبہ دینوری، عبداللہ بن مسلم، الامامہ و السیاسہ، قم، منشورات رضی، ۱۳۶۳ھ-ش.
- ۱۰- بیضاوی، عبداللہ بن عمر، انوارالتنزیل و اسرار التاویل، بیروت، دارالکتب العلمیہ، ۱۴۰۸ھ-ق.
- ۱۱- بیومی مہران، محمد، السیدہ فاطمہ الزہراء، بیروت، دارالنهضة العربیہ، ۱۹۹۰م.
- ۱۲- ترمذی، محمد بن عیسی، السنن، بہ تحقیق احمد محمد شاکر، بیروت، دارالکتب العلمیہ، ۱۴۰۸ھ-ق.
- ۱۳- حاکم حسکانی، عبیداللہ ابن عبداللہ، شواہد التنزیل لقواعد التفضیل فی...، بیروت، موسسہ الاعلمی، ۱۳۹۳ھ-ق.
- ۱۴- حاکم نیشابوری، محمد بن عبداللہ، المستدرک علی الصحیحین، بیروت، دارالفکر، ۱۴۲۲ھ-ق.
- ۱۵- حرعاملی، محمد بن حسن، تفصیل وسایل الشیعہ الی تحصیل مسایل الشریعہ، تہران، المکتبہ الاسلامیہ، ۱۳۷۴ھ-ق.
- ۱۶- حسنی، ہاشم معروف، سیرہ المصطفی، قم، منشورات رضی، ۱۴۱۳ھ-ق.
- ۱۷- خازن، علاءالدین علی بن محمد، لباب التاویل (مشہور بہ تفسیر خازن)، بیروت، دارالکتب العلمیہ، ۱۴۱۵ھ-ق.
- ۱۸- زمخشری، محمود بن عمر، الکشاف عن ...، بیروت، دارالکتب العربی، ۱۴۰۷ھ-ق.
- ۱۹- سیوطی، جلال الدین، مسند فاطمہ الزہرا و ما ورد فی فضلہا، بیروت، دار ابن خرم، ۱۴۱۴ھ-ق.
- ۲۰- سیدرضی، محمد بن حسین، نہج البلاغہ، تحقیق صبحی صالح، دارالاسوہ، ۱۴۱۵ھ-ق.
- ۲۱- شہرستانی، محمد بن عبدالکریم، الملل و النحل، بہ تخریج محمد بن فتح اللہ داران، مصر، مکتبہ الانجلو، ۱۳۷۵ھ-ق.
- ۲۲- شوکانی، محمد بن علی، فتح القدر الجامع...، بیروت، دارالمعرفہ، بی تا.

- شاخصه‌های ایمان در الگوی فکری، رفتاری حضرت فاطمه (سلام‌الله‌علیها)-----۲۹
- ۲۳- شیرخدایی، مرضیه، سرگذشت فدک، پایان نامه کارشناسی ارشد، واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۸هـ.ش.
- ۲۴- صدوق، محمدبن علی، علل الشرایع، بیروت، موسسه الاعلمی، ۱۴۰۸هـ.ق.
- ۲۵- همو، الامالی، قم، موسسه البعته، ۱۴۱۷هـ.ق.
- ۲۶- طبرسی، احمدبن علی، الاحتجاج، بیروت، موسسه الاعلمی، بی تا.
- ۲۷- طبرسی، فضل بن حسن، اعلام الوری با علام الهدی، تحقیق و نشر موسسه آل البيت، ۱۴۱۷هـ.ق.
- ۲۸- همو، مجمع البیان لعلوم القرآن، بیروت، دارالمعرفه، ۱۴۰۸هـ.ق.
- ۲۹- طبری، محمدبن جریر، جامع البیان عن تاویل ای القرآن، بیروت، داراحیاء التراث العربی، بی تا.
- ۳۰- طباطبایی، محمد بن حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت، موسسه الاعلمی، ۱۳۹۴هـ.ق.
- ۳۱- فخر رازی، محمد بن عمر، مفاتیح الغیب، بیروت، دارالمعرفه، ۱۴۱۳هـ.ق.
- ۳۲- فرّاء بغوی، حسین بن مسعود، معالم التنزیل، بیروت، دارالمعرفه، ۱۴۱۵هـ.ق.
- ۳۳- کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۳هـ.ش.
- ۳۴- لجنه التحقیق، اعلام الهدایه، المجمع العالمی.
- ۳۵- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار الجامعه...، بیروت، موسسه الوفاء، ۱۴۰۳هـ.ق.
- ۳۶- معارف، مجید، شناخت حدیث، تهران، موسسه فرهنگی نباء، ۱۳۸۸هـ.ش.
- ۳۷- همو، سیمای حضرت زهراء در روایات اهل تسنن، فصلنامه کتاب زنان، شماره ۳۹، ۱۳۸۷هـ.ش.
- ۳۸- همو، مباحثی در تاریخ و علوم قرآنی، تهران، موسسه فرهنگی نباء، ۱۳۸۳هـ.ش.
- ۳۹- مکی، سید ساجد، خصایص الزهراء، بیروت، دارالولاء، ۱۴۲۴هـ.ق.
- ۴۰- نسفی، عبداللّٰدین احمد، مدارک التنزیل و حقایق التاویل، بیروت، دارالنفائس، ۱۴۱۶هـ.ق.
- ۴۱- نیشابوری، محمد بن مسلم، الجامع الصحیح، به تصحیح فواد عبدالباقی، بیروت، ۱۳۷۴هـ.ق.
- ۴۲- یعقوبی، احمد بن ابی یعقوب، تاریخ یعقوبی، بیروت، دارصادر، بی تا.